

“EKONOMIKA KRIMINALA” - Harold Winter

Prikaz knjige

“THE ECONOMICS OF CRIME” - Harold Winter

Book review

Emir EFENDIĆ

Uvod

U ovom udžbeniku autor objašnjava kako je ekonomika kriminala postala zasebna disciplina izučavanja kriminala, te da je prihvaćena od strane uglednih ekonomskih stručnjaka. Autor knjige *Ekonomika kriminala (The Economics of crime)* je Harold Winter, ISBN10:O-415-77173-O (HBK); ISBN10.O415-77174-9 (PBK); ISBN13:978-O-415-77173-3 (HBK); ISBN13:978-O-415-77174-O (PBK). Knjiga je objavljena 2008. godine u Routledge (Britishlibrary Cataloguingin Publication Data). Istovremeno je objavljena u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi 2008. godine u Taylor and France knjižnici.

Cilj knjige je usmjeren na ekonomsku analizu kriminala i pospešivanja boljih uslova života u neovisnosti od povećanja stope kriminaliteta, visine kazne kao i od rasne pripadnosti osoba koji su potencijalni učinioci krivičnih djela. Knjiga je opsega 130 stranica i sadržajno ima sljedeći redoslijed: 1.Uvod; 2. Racionalne osnove kriminala (1.-16.); 3.Djelotvornost kazne (16.-26.); 4.Zatvor i prevencija kriminala (26.-41); 5. Rasa i kriminal (41.-55.); 6.Privatni zločin i prevencija (55.-68.); 7.Droga i kriminal (68.-82.); 8.Socijalne reforme i prevencija kriminala (82.-97.); 9. Zaključak (97.-130.)

Prikaz knjige s temeljnom analizom pojedinih poglavlja

U prvom poglavlju knjige *Racionalne osnove kriminala (Rational crime basics)* predstavljanjem ekonomske analize zločina i pitanjem da li je bolje živjeti u svijetu gdje se događaju ubistava ili gdje je to skoro pa nemoguće, većina bi odgovorila da je bolje živjeti u svijetu gdje se ubistva ne događaju. Dakle, pokušaj da se smanji stopa ubistva na nulu je skoro pa nemoguć iz tehničkih razloga. Pretpostavka da se smanje ubistva za 50% zahtijeva mnogo ulaganja, a to je izdvajanje sredstava iz drugih socijalnih programa kao što su zdravstvene ustanove, odbrana itd, a to bi značilo odustajanje od

mnogih socio-ekonomskih programa što ne bi bilo poželjno čak i ako bi se smanjio broj ubistava za 50%. Ekonomija se često opisuje kao studija koja podržava dodjelu resursa za bitne elemente u društvu, a kriminal je samo jedan od socijalnih problema koji crpi ekonomske resurse.

Ključna ekonomska pitanja su smanjenje troškova oko kriminala i raspodjela sredstva u različitim granama krivično-pravnog sistema kao što su policija, sudovi i zatvori, te pitanje da li kriminalci koji su uhvaćeni kao počinioci krivičnih djela vagaju troškove postupka i korist od svojih postupaka i da li su njihovi postupci srazmjerni visini kazne? Kod empirijskog istraživanja treba navesti kvalitativne, a ne kvantitativne rezultate istraživanja, ali je često potrebno navesti oboje u zavisnosti od problema koji se istražuje. Ovaj udžbenik je ekonomskog karaktera, bez osvrta na druge naučne discipline kao što su pravo, kriminologija, psihologija itd, ovdje se isključivo radi o pogledu na kriminal iz ekonomske perspektive. Naime, potrebno je upotrijebiti manje resursa za prevenciju krivičnih djela, te navesti koje su to značajne prepreke u preciznom mjerenju između uloženi resursa i troškova koji su nastupili nakon počinjenog krivičnog djela. Koncept učinkovitosti je u svojoj srži prilično jednostavan, tj. ako korist od počinjenog krivičnog djela nadilazi njegovu cijenu to može biti od velike koristi za društvo. Također, ubistvo iz nužne odbrane nije kažnjivo djelo, jer nije definisano kao zločin i to je u najboljem interesu društva, a i korist od krivičnog djela premašuje troškove. Iz perspektive socijalne politike proizilaze dva temeljna pitanja koje su to koristi kriminalcu od počinjenog krivičnog djela, a to su:

1. involviranje svih relevantnih kompromisa
2. uključivanje važnosti svake trgovinske promjene

To su dva vrlo različita pitanja, razlika između njih se može lako vidjeti, a ekonomisti imaju tendenciju da se uključe prilikom razmatranja koju korist imaju pojedinci iz socijalne perspektive. Ako se ne mogu nadoknaditi troškovi iz krivičnog djela, onda treba ulagati sredstva za borbu protiv kriminala, međutim ako se mogu nadoknaditi sredstva onda krivično djelo i nije ozbiljan društveni problem. Kazna zatvora i novčana kazna su dva najčešća oblika sankcije za počinjeno krivično djelo, s tim što je zatvorska kazna teža od novčane kazne. Postoji niz drugih kazni koje se mogu primijeniti na učinioca kao što su uvjetne osude ili rad za opće dobro, te teže kazne kao što su mučenje i smrtna kazna. Kao mehanizam u sprečavanju činjenja krivičnih djela država treba zaposliti više policajaca, koristiti sofisticiraniju tehniku, posvetiti više sredstava za procesuiranje slučajeva itd. Bez obzira koliko kazna bila teška potrebno je učinioca uhvatiti i osuditi.

Ekonomski modeli kriminala predviđaju sljedeće: očekivana kazna snižava stopu kriminala, dok pad očekivane kazne povećava stopu kriminala, racionalna osnova kriminala predpostavlja da treba vagati troškove i koristi od počinjenog krivičnog djela i počiniti krivično djelo samo ako je korist veća od troškova. Kod empirijskog istraživanja postoje kontrolne varijable koje se mogu podijeliti u tri kategorije:

- Prevencija ekonomskog i demografskog
- Prevencija perspektive
- Krivično djelo je obrnuto proporcionalno kazni za učinioca

U drugom poglavlju knjige **Učinkovitost kazne i globe** (*Efficient punishment and fines*) postavljanje težine kazne mora utvrditi kompromis između sigurnosti i težine kazne za bilo koje protivpravne radnje. Prema ovome, ekonomisti preporučuju da se rade dvije

stvari i to izračunati korist od sankcije, a kombinirati nisku sigurnost sa visokim kaznama. Prilikom poređenja novčanih i zatvorskih kazni, ekonomisti tvrde da su rentabilnije novčane kazne od zatvorskih, jer su zatvori veoma skupi za održavanje što iziskuje veće ulaganje. Zatvor je čest oblik kazne za osuđene kriminalce, te za sprovedbu zatvorske kazne mora se izdvojiti određena količina sredstava. Da bi se utvrdilo da li postoji odgovarajući učinak od zatvora, trebaju se razmotriti empirijski dokazi kao prevencija zatvora. Brigu o zatvorenima i uslovima u zatvoru vode organizacije za sprovedbu i zaštitu ljudskih prava. U određenim zatvorskim jedinicama postoje kritike koje navode da siromašni i bogati osuđenici nisu isto tretirani. Važan argument prilikom dokazivanja da li je neko počinio ili ne krivično djelo je i oportunitetni trošak, što naime znači gubljenje alternativne radnje, gdje je oportunitetni trošak važan argument u dokaznom postupku, a naročito za bogate optuženike.

U trećem poglavlju knjige *Zatvor i kriminal (Prison and crime deterrence)* česta tema u mnogim debatama socijalne politike je uloga privatnog u odnosu na kontrolu socijalne politike nad resursima i privatna tržišta u odnosu na podružljavanje sistema u kojem će se lakše pružati zdravstvene, obrazovne i drugi argumenti u korist privatizacije kako bi se povećala dobit, te sveli troškove na minimum. Privatni zatvori predstavljaju veliku potencijalnu napetost između privatnih i društvenih ciljeva. Ako država želi da ima ugovor sa privatnim zatvorima, zatvori moraju ispuniti određene standarde u pogledu tretmana zatvorenika, ali također smanjiti troškove. Dva područja zabrinutosti u privatnim zatvorima su kvalitet osoblja i upotreba sile. Čak i ako ne postoji osobni finansijski dobitak od kažnjavanja kriminalaca, postoje i druge koristi od istog, npr. kriminalci su biračko tijelo i po automatizmu država ima korist kad su izbori u pitanju. Sve u svemu, zatvor je veoma skup za održavanje, te iziskuje ogromne troškove državi, ali je učinkovit za smanjenje stope kriminala. Privatni zatvori su jako jeftini za održavanje, pa shodno tome i politički podobni za zatvaranje počinioca i lakših krivičnih djela kako bi se smanjila stopa kriminaliteta.

U četvrtom poglavlju knjige *Smrtna kazna i prevencija kriminala objašnjene (The death penalty and crime deterrence)* su empirijske studije koje pokazuju da je smrtna kazna bez izuzetaka prevencija kriminala, iako istraživanje može dati mješovite rezultate, kontroverzne studije se ne koriste samo u akademske svrhe, one ulaze i u javnu raspravu o smrtnoj kazni. Postoji mnogo empirijskih dokaza koji upućuju da smrtna kazna sprečava ubistvo. Ono što je najvažnije u ekonomskoj znanosti je uključivanje upravljačkih varijabli koje će imati potencijalni učinak prevencije od smrtno kazne. Postoji mogućnost da kriminalac koji racionalno razmišlja ima malo straha od smrtno kazne, ali je to veoma teško provjeriti empirijski, smrtna kazna se provodi i njen potencijalni preventivni učinak može biti više nego očit. Ipak u smislu socijalne politike preventivni učinak od smrtno kazne je od velike važnosti, u smanjenju stope kriminala. Kako bi se smanjio broj nepravednih osuda mora se smanjiti broj presuda, te na taj način smanjiti nepravedna uvjerenja, kao i to da kazna doživotnog zatvora preventivnije djeluje od smrtno kazne na učinioce krivičnih djela. Pravosudni sistem je osmišljen na takav način da se za svaku izrečenu presudu može izjaviti žalba u određenom vremenskom roku što znači da izricanje smrtno kazne može smanjiti vjerovatnost nezakonitog uvjerenja, ne samo u fazi suđenja nego i u fazi post suđenja. U pogledu troškova provedbe smrtno kazne i kazne dugotrajnog zatvora, smrtna kazna je jeftinija, jer nakon izvršenja smrtno kazne prestaju i troškovi za zatvorenika. Ne obazirući se na potencijalnu cijenu izvršenja, razlika između smrtno kazne i kazne doživotnog zatvora je subjektivnog karaktera. Pregovaranje o krivnji sa kriminalcima je ključni dio u pravosudnom sistemu, jer na taj

način se mogu smanjiti troškovi postupka i to na način da tužilac predlaže visinu kazne i mogućnost žalbe prilikom sudske nagodbe gdje postoji velika vjerovatnoća da optuženi prihvati sudsku nagodbu da bi izbjegao težu kaznu.

U petom poglavlju knjige *Rasa i kriminal (Race and crime)* objašnjena je mogućnost rasne diskriminacije u primjeni smrtne kazne i to u mjeri u kojoj su rasne manjine diskriminirane tokom izricanja sudske presude ili u fazi izvršenja smrtne kazne, te iz socijalne perspektive to može pružiti jak argument protiv upotrebe kapitala za izvršenje kazni. Rasne predrasude prilikom poređenja crnih i bijelih zatvorenika ogledaju se u tome da prema nekim studijama bijeli zatvorenici imaju povlašten položaj u odnosu na crne zatvorenike, jer broj smrtnih kazni je manje izražen kod populacije bijelaca, dok broj izvršenih smrtnih kazni je više izražen kod populacije crnaca. Osim optuženičke rasne diskriminacije postoji i rasna diskriminacija u poroti, u ovisnosti kome se sudi u sudskom postupku i kojoj rasnoj skupini pripada porota. Dvije od prednosti smrtne kazne uključuju koncept pravde i osвете, neki naime tvrde da je uzimanje života za život jedan vid satisfakcije i smanjuje troškove postupka i time se zadovoljava pravda i da kazna slijedi iz zločina kao osveta. Ekonomske studije pokušavaju mjeriti život kroz trgovinu što je srazmjerno broju spašenih života preventivno djelujući u odnosu na smrtnu kaznu. Autor udžbenika pokušava objasniti pristup policije prema bijelcima i crncima zatečenih u vršenju krivičnog djela iste težine te kako i na koji način se vrši rasna diskriminacija jednih u odnosu na druge od strane vlasti. Cilj je postupiti isto prema svima bez obzira na rasu, te se ovdje može doći do zaključka da rasno profiliranje uključuje i vrstu diskriminacije. Pojedina istraživanja u Sjedinjenim Američkim Državama su pokazala da je vršena diskriminacija prilikom kontrole prelaza granice, policajci su više kontrolisali populaciju crnaca, a samim tim je došlo i do većeg povećanja crnaca u ilegalnim radnjama kroz statistiku, što je i logično zato što su više kontrolisani u odnosu na bijelce. Takođe i visina kaucije nije ista za bijele i crne rasne, što dovodi do zaključka da i na ovom polju postoji rasna diskriminacija. Cilj kaucije je taj da se optuženiku onemogući bježanje do okončanja postupka, te da kaucija mora biti jednaka za sve optuženike bez obzira na rasu. Veoma važno naučno otkriće je to da bijeg statistički značajno ne utiče na kauciju, jer empirijska istraživanja dokazuju da postoji mnogo drugih bitnih faktora koji utiču na bijeg. Kao oblik rasne diskriminacije navodi se i to da poslodavci prilikom zapošljavanja prave razliku po rasi kao i po kaznenoj evidenciji, tj. da li kandidat kojeg zapošljava prolazi ili ne kroz kaznene evidencije. Što se tiče socijalne politike, postavlja se pitanje da li su provjere prilikom zapošljavanja u kaznenim evidencijama dobre ili loše za tržište rada u pogledu rasnih manjina? Glavni nalaz istraživanja koji su poslodavci izvršili je taj da će se prije zaposliti osoba koja pripada rasnoj manjini ako se ne vrše provjere u kaznenim evidencijama. Ekonomska analiza je dala ključni doprinos time što se došlo do zaključka da ne treba postupati diskriminirajuće prema osobama zbog rase.

U petom poglavlju knjige *Privatni kriminal i prevencija (Private crime and deterrence)* radi se, naime, da u borbi protiv kriminala i pored javne vlasti veliku ulogu imaju i obični građani koji ulažu velika sredstva za prevenciju. Tipična prevencija kriminala od strane građana je postavljanje sigurnosnih brava na vratima, rešetke na prozorima, alarmi itd. Cilj prevencije kriminala je povećati troškove kriminalcu kako bi se spriječio u nakani da počini krivično djelo, te nošenje skrivenih pištolja od strane pojedinaca također preventivno djeluje na kriminalce. Ovdje je i općeprihvaćeno pitanje da je kroz zakonsku regulativu preventivno smanjena stopa kriminala, ali empirijska istraživanja dolaze do potpuno različitih zaključaka. Jednostavan pristup oružju, kako maloljetnim

tako i punoljetnim osobama može povećati stopu kriminala, te dovodi u vezu učinak samozaštite i činjenja krivičnih djela. Jedan važan zadatak socijalne politike je da se maloljetnim osobama onemogućí pristup oružju očekujući da će na ovaj način znatno uticati na maloljetnikovo ponašanje u odnosu na kriminalitet, a da se povećaju kazne za maloljetnike kod kojih se pronađe oružje. Da bi se spriječio kriminalitet i da bi se tačno moglo utvrditi kome se treba dozvoliti da legalno posjeduje oružje postoje mnoge kontrolne, ekonomske i demografske varijable koje to determiniraju, a to su: starosna dob, rasna pripadnost, spol, mjesto prebivališta, obrazovanje, zaposlenje itd, te na osnovu njih se procjenjuje da li se osobi može ili ne izdati dozvola za posjedovanje oružja. Analiza širenja zaraznih bolesti i prevencija širenja zaraznih bolesti može se uporediti sa povećanjem stope kriminaliteta i prevencija da se smanji stopa kriminaliteta koristeći iste parametre, gdje će pojedinci sa istim oprezom pristupati prevenciji i zaraznih bolesti i kriminalu. Ako država upotrijebi manje sredstava za borbu protiv kriminala, stopa kriminala će se povećati, a to će dovesti do toga da privatni sektor ulaže više sredstava u prevenciju protiv kriminala gdje će se stopa kriminala smanjiti. Zaključak iz gore navedenog je da ulaganjem resursa od strane privatnog sektora, a smanjenje ulaganja resursa od strane javnog sektora umanjuje stopu kriminala, te kada se smanji stopa kriminala privatni sektor manje ulaže u prevenciju, tj. dolazi do opuštanja, te ishod toga može biti kriminal.

Šesto poglavlje knjige *Droga i kriminal (Drugs and crime)* objašnjava da je nezakonita upotreba droga vrlo česta, te zbog toga država ulaže velika sredstva za borbu protiv upotrebe droga. Najvažnija implikacija racionalnog modela ovisnosti je da „ovisnici“ nisu zarobljeni od strane zaraze proizvoda kojeg konzumiraju. Druga implikacija racionalne ovisnosti je da ovisnici mogu prilagoditi svoje količine potrošnje u okviru sadašnjih i budućih mogućnosti. Droga dovodi do nezaposlenosti i na takav način ima loš uticaj na ekonomski razvoj, jer smanjuje produktivnost radne snage. U procjeni cijena droge narkomani su zaista osjetljivi na cijenu narkotičkih sredstava, te ako je cijena veća postoji mogućnost manjeg konzumiranja narkotičkih sredstava. Prilikom poređenja troškova i koristi od zabrane droge mnogi ekonomisti zaključuju da bi se više imalo koristi kada bi se droga legalizovala, jer bi na taj način država imala veću korist nego sada, jer ogromna sredstva izdvaja za lijekove koji su potrebni ovisnicima koji nisu radno produktivni kao i za zatvore i sudske procese. Autorova istraživanja koristeći sofisticirani empirijski pristup ukazuje na to da je uzrok konzumiranja teških droga i kriminalno ponašanje obično rezultat porodičnih i ekonomskih faktora kao što su siromaštvo, problemi u porodici itd.

Sedmo poglavlje knjige *Socijalne reforme i prevencija kriminala (Social reforms and crime deterrence)* objašnjava da je jedna od temeljnih načela povećanja stope kriminala velika stopa nezaposlenosti, te cilj socijalne politike je da smanji stopu kriminala kod uvećanja stope nezaposlenosti. Naime, legitimno zapošljavanje često olakšava kazneno ponašanje gdje osoba koja se bavi činjenjem krivičnih djela lakše distribuira proizvode koji su nezakoniti na radnom mjestu. Zaključak je da poboljšanjem zaposlenosti za potencijalne kriminalce je veoma dobra prevencija kriminala i kriminalnih ponašanja. Socijalna politika, naime ima za cilj poboljšanje uslova za život zatvorenicima kao što je školovanje, dodatna edukacija da bi se zatvorenik mogao zaposliti nakon izdržane kazne tako da ne bi postao socijalni slučaj ili narkoman i sam taj način bi bio štetan za društvo. Korist od povećane kazne zatvora može također preventivno djelovati na kriminal. Za starije osobe koje su osuđene na dugotrajni zatvor nakon izdražavanja kazne postoji vrlo mala mogućnost da počini krivično djelo, a također i za mlađe osobe

koje su osuđene na dugotrajni zatvor vrlo je malo moguće da će počiniti krivično djelo, jer se prekida kriminalna veza između njih i njihovih vršnjaka. Reintegracija smatra da pritvor treba biti organiziran na način da zatvoreniku olakšava povratak u normalan život i radne uslove, to je dug i težak proces i također zahtijeva suradnju između raznih životnih sfera kao što su društvene, medicinske i pravosudne službe. Studije prilikom empirijskog istraživanja navode da se za maloljetna i punoljetna lica kazne moraju razlikovati, te prilikom donošenja konačne presude mora se uzeti u obzir spol, starosna dob, rasa itd., kao i da povećanje nezaposlenosti može dovesti do povećanja kriminaliteta od strane mlađih osoba. Povećanjem broja sati u školi također može preventivno djelovati na maloljetnike. Studija postavlja pitanje da li povećanje današnje stope pobačaja smanjuje stopu kriminaliteta? Odgovor je jednostavan, jer povećanjem stope pobačaja smanjuje se broj stanovnika što smanjuje stopu kriminaliteta kao i da će siromašne žene i tinejđerice roditi djecu koja bi postali kriminalci, a najčešće naprave pobačaje jer nisu u mogućnosti odgajati djecu.

Zaključak

Autor navodi da je u knjizi opisao racionalnu analizu kriminala, te pristup kriminalaca krivičnom djelu i troškovima koji proizilaze prije, u toku i nakon kriminalnih aktivnosti, kao i troškovi državnog aparata u borbi protiv kriminaliteta, te racionalnost ekonomskih faktora. Tumačenjem empirijske literature dolazi se do zaključka da povećanje kazne preventivno djeluje na kriminal kao i ulaganje resursa od strane države, kao i privatnog sektora, ali da je sve uzročno posljedično vezano jedno za drugo i da je to odnos „spojenih posuda“. Širenjem privatnih zatvora smanjuju se troškovi javnih resursa, te da smrtna kazna i nije baš najbolji način preventivnog djelovanja kriminala kao i da prilikom sudskih postupaka postoje predrasude. Također, autor problematizira kriminalitet kao pozitivnu pojavu u ekonomskom smislu gdje zbog navedene pojave dolazi do razvoja tehnike, tehnologije, nauke kao i da je na sprečavanju kriminaliteta zaposlen veliki broj ljudi. Autor navodi da je njegov jedini interes od ove knjige da ekonomsko razmišljanje podrazumijeva i da se može primijeniti u svim društvenim sferama koje su navedene u knjizi, te ako čitaoci odbiju prihvatiti ekonomsko razmišljanje da bar navedu zašto su to učinili.

Biografija

Emir Efendić, mr.sci kriminalističkih nauka, zaposlen u MUP Kantona Sarajevo na poziciji Načelnik Odjeljenja kriminalističke policije Druge PU, učesnik više konferencija i autor stručnih i naučnih radova.